

Universiteit
Leiden

Life Quest

De relatie tussen intrapersonlijke- en omgevingsfactoren en het emotionele welbevinden van Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren.

Student: Ouafila Douiri,

Studentennummer: S1278908

Begeleider: Wendy Zwaanswijk

Masterscriptie Orthopedagogiek

Universiteit Leiden, Leiden

20-11-2014

Abstract

The aim of this study was to examine the relationship of intrapersonal and environmental factors with emotional problems of Moroccan-Dutch, Turkish-Dutch and native Dutch youth. The research sample consisted of 181 Moroccan-Dutch students, 149 Turkish-Dutch students and 211 native Dutch students in the age of 12 to 18 years. The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) was used to assess whether the students had emotional problems. The Rosenberg Self-Esteem Scale was used to measure self-esteem and the Family Affluence Scale to measure the socio-economic status. The results show that emotional problems are most frequently reported by girls, except for Moroccan-Dutch students in which no difference is found between boys and girls. There was no difference in emotional problem between the younger group (12 to 14 year) and the older group (15 to 18 year). In general, students with low self-esteem seem to experience more emotional problems. Furthermore the results show that there are ethnic differences in the correlation between the socio-economic status and emotional problems. For Turkish-Dutch and native Dutch students the results show that a high socio-economic status correlates with less emotional problems. On the other side the results for Moroccan-Dutch students show that a high socio-economic status correlates with more emotional problems. For follow-up research it's interesting to examine multiple intrapersonal and environmental factors in relation to emotional problems. This insight will help professionals in adjusting their methods more specifically to risk factors for emotional problems in Moroccan-Dutch, Turkish-Dutch and native Dutch youth.

Inleiding

Uit vele onderzoeken is gebleken dat het ervaren van een minderheidspositie er toe kan leiden dat mensen zich anders, ofwel gunstig ofwel ongunstig, manifesteren in de samenleving (Murad, Joung, Van Lenthe, Bengi- Arslan & Crijnen, 2003; Ter Bogt, Dorsselaer, & Vollebergh, 2003; Stevens, Pels, Vollebergh, Bengi- Arslan, Verhulst, & Crijnen, 2005). Diverse, complexe, factoren kunnen hieraan bijdragen. Zo zou bij migratie het opgroeien in twee culturen ervoor kunnen zorgen dat een gevoel van vervreemding en acculturatieproblemen worden ervaren, wat de kans op het ontwikkelen van psychische problemen vergroot (Stevens, Pels, Bengi- Arslan, Verhulst, Vollebergh & Crijnen, 2003). Minderheidsgroepen worden in de Nederlandse volksmond als ‘allochtonen’ betiteld, wat als ‘*van elders afkomstig*’ wordt gedefinieerd (Van Dale, 2014). Een zoekactie met deze term in relatie tot probleemgedrag en afgesplitst op de jeugd in Nederland levert voornamelijk gegevens over het oververtegenwoordigde aandeel dat deze groep heeft binnen de justitiële kaders (Boelhouwers & Van der Veldt, 2000). In de GGZ zou sprake zijn van een etnische scheiding tussen jongeren, waarbij er een onderconsumptie is van de allochtone jongeren (Verhulp, Stevens, Van de Schoot, & Vollebergh, 2013). Hiermee in contrast laten diverse onderzoeken zien dat de prevalentie van psychiatrische problematiek, zowel internaliserend als externaliserend, bij de allochtone jongeren even hoog is als bij de autochtone jongeren en zelfs in bepaalde gevallen het aandeel overstijgt (Janssen, Verhulst & Bengi- Arslan, 2004; Murad, Joung & Van Lenthe, 2003; Reijneveld, Harland & Brugman, 2005; Stevens et al. 2003; Stevens et al. 2005; Ter Bogt, Dorsselaer, & Vollebergh, 2003; Van Dijk, Agyemang, De Wit & Hosper, 2010; Verhulp et al., 2013; Vollebergh, ten Have & Dekovic, 2005). Internaliserend probleemgedrag, of wel emotionele problemen, refereert naar het van ‘binnenuit’ lijden en intrinsieke stress, zoals bij angst en depressie. Het tegenovergestelde hiervan is externaliserend probleemgedrag, waarbij kinderen hun stress naar buiten uiten, zoals bij agressief en oppositioneel gedrag (Janzin, Van den Berg & Kruisdijk, 2003). De prevalentie van externaliserend probleemgedrag bij allochtone jongeren wordt echter vaker ondervonden en geregistreerd, terwijl allochtone jongeren met emotionele problemen minder in aanraking komen met zorg (Verhulp et al., 2013; Vollebergh, 2003).

Het is van belang dat onderzocht wordt hoe er geanticipeerd kan worden op emotionele bij allochtone jongeren en de factoren die hieraan bijdragen. Aangezien allochtone jongeren nog te weinig psychische hulp zoeken, maar wel minstens even vaak psychische problemen ervaren als Nederlandse jongeren, is specifiek onderzoek geïndiceerd. Met deze studie wordt gepoogd bij te dragen aan de huidige onderzoeken naar factoren die samenhangen met emotionele problemen bij specifieke etnische groepen, en indirect aan de vormgeving van jeugdzorg voor allochtone jongeren met psychiatrische problematiek in Nederland. Uitgaande van de relevantie van concreet onderzoek, is deze studie afgebakend tot emotionele problematiek bij drie jeugdige groepen. De volgende vraagstelling staat centraal: *Is er een relatie tussen intrapersonlijke- en omgevingsfactoren en de ontwikkeling van*

emotionele problemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren van 12 tot en met 18 jaar?
Met intrapersoonlijke factoren wordt in dit onderzoek gerefereerd naar het zelfbeeld en met omgevingsfactoren naar de sociaal- economische status (SES) van de onderzoeksgroep.

Emotionele problematiek bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren

Zoals eerder beschreven, kampen allochtone jongeren evenveel en soms wel meer dan autochtone jongeren met psychische problemen. Stevens et al. (2005) hebben onder 819 Marokkaanse jongeren, 833 Turkse jongeren en 2227 Nederlandse jongeren van 4 tot en met 18 jaar onderzocht wat de prevalentie is van emotionele- en gedragsproblemen bij deze groepen. Wat betreft emotionele problemen rapporteerden zowel Turkse ouders als jongeren meer emotionele problematiek dan de Nederlandse en Marokkaanse jongeren en ouders. Het tekortschieten in het signaleren van emotionele problemen bij allochtone kinderen door hun ouders zou eraan bijdragen dat de problematiek bij deze groepen onderbelicht blijft (Verhulp et al., 2013). Vooral emotionele problemen bij Marokkaanse adolescenten zouden minimaal worden gerapporteerd (Stevens et al., 2005) en/of gesignaleerd worden door hun ouders (Verhulp et al., 2013). Wellicht dat de problematiek minder snel zichtbaar wordt binnen de Marokkaanse groep, doordat Marokkaanse ouders en hun kinderen niet regulier spreken over hun gevoelens en emoties (Pels & De Haan, 2003). Ook andere onderzoeken laten zien dat allochtonen meer specifieke (psychische) problematiek ervaren. Zo zouden Marokkaanse en vooral de Turkse adolescenten meer depressieve symptomen vertonen dan Nederlandse adolescenten (Bengi-Arslan, Verhulst, & Crijnen, 2002; Murad et al., 2003; Van Dijk et al., 2010). Allochtone jongeren zouden ook hoger scoren op symptomen gerelateerd aan angst (Ter Bogt et al., 2003). Op school zouden voornamelijk de Marokkaanse kinderen problemen vertonen, terwijl in de thuissetting Turkse kinderen meer internaliserende problemen vertonen dan Nederlandse en Marokkaanse kinderen (Stevens et al., 2003). Internaliserend probleemgedrag zou echter minder geïdentificeerd worden door de omgeving van Turkse en Marokkaanse jongeren, waardoor geestelijke zorg minder snel geïndiceerd wordt (Verhulp et al., 2013). In het huidige onderzoek wordt gekeken naar het verschil tussen de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren in de mate waarin zij emotionele problematiek rapporteren. Vervolgens wordt onderzocht in hoeverre de sociaal- economische status en het zelfbeeld samenhangen met de gerapporteerde emotionele problemen.

Sekse, leeftijd en emotionele problematiek

De mate waarin emotionele factoren zich ontwikkelen, is ondermeer afhankelijk van het geslacht en de leeftijd. In verschillende onderzoeken is gekeken naar het verschil tussen jongens en meisjes in de mate van internaliserend- en externaliserend probleemgedrag. Meisjes zouden in zowel de kindertijd als de adolescentie meer internaliserend probleemgedrag vertonen dan jongens (Stevens et al., 2003). Ook zouden meisjes in de adolescentie meer internaliserende stress ervaren dan jongens, voornamelijk op het gebied van vriendschappen en familiale relaties. Wanneer meisjes internaliserende stress

ervaren, zouden zij meer depressieve (Hamilton, Stange, Abramson & Alloy, 2014) en angstige reacties vertonen (Stevens et al., 2003). Crawford, Cohen, Midlarsky en Brook (2001) hebben onderzocht of er verschillen zijn tussen jongens en meisjes in de mate van internaliserende symptomen, veroorzaakt door ouderlijke stress en tekortkomingen. Bij jongens en meisjes onder de 11 jaar zijn geen verschillen gevonden. In de leeftijdscategorie van 11 tot en met 15 jaar zijn wel verschillen gevonden, waarbij meisjes meer internaliserende symptomen vertoonden dan jongens. Uit verschillende onderzoeken is eveneens voortgekomen dat vanaf de elfde levensjaar meisjes meer stress en depressieve symptomen ervaren dan jongens (Hankin, Mermelstein, & Roesch, 2007; Mezulis, Funasaki, Charbonneau, & Shibley Hyde, 2010; Nolen-Hoeksema, 2001) en dat op 18 jarige leeftijd meisjes twee keer zoveel internaliserende symptomen vertonen dan jongens (Telzer & Fuligni, 2007). Wat hieraan kan bijdragen is dat meisjes zichzelf meer de schuld zouden geven van relatieproblemen en zich meer zorgen zouden maken over het oordeel dat anderen van hen hebben (Rudolph, 2002) en dat vrouwen over het algemeen een meer emotionele copingstijl hebben (Pilar Matud, 2004). Uit het onderzoek van Adriaanse, Van Domburgh, Veling en Dorelijers (2011) naar het vóórkomen van emotionele problematiek bij Marokkaanse en Nederlandse jongeren, is gebleken dat emotionele problemen vaker worden gerapporteerd door Marokkaanse jongens dan door Nederlandse jongens, maar dat Marokkaanse meisjes minder emotionele problemen ondervonden dan Nederlandse meisjes. Ook in dit onderzoek wordt de aanname getoetst dat meisjes meer emotionele problemen rapporteren dan jongens en dat oudere jongeren meer emotionele problemen rapporteren dan de jongere jongeren.

Zelfbeeld en emotionele problematiek

Een intrapersonlijke factor die sterk gerelateerd is aan de ontwikkeling van emotionele problemen, zoals depressie (Orth, Robins & Meier, 2009) en angst (Boden, Fergusson & Horwood, 2008), is het zelfbeeld (Baldwin & Hoffmann, 2002; Moknes, Moljord, Espnes & Byrne, 2010). Bij jonge adolescenten zou het zelfbeeld en de mate van zelfvertrouwen een verband hebben met de manier waarop jongeren reageren op de sociale omgeving en de emotionele problemen die hierdoor ontstaan. Een laag zelfbeeld zou eerder gepaard gaan met emotionele problemen, veroorzaakt door de manier waarop de sociale omgeving wordt geïnterpreteerd. Mensen met een negatief zelfbeeld zouden de signalen uit de (stressvolle) omgeving eerder als negatief interpreteren en depressieve en hulpeloze gevoelens ervaren (Dubois, Feiner, Sherman & Bull, 1994). Dit staat in de sociale psychologie ook wel bekend als sociale projectie, waarbij mensen de neiging hebben om (negatieve) aspecten van henzelf te projecteren op hun omgeving (Vonk, 2007). Een laag zelfbeeld zou daarnaast voorspellend zijn voor het ontwikkelen van een depressie (Franck & De Raedt, 2007). Een positief zelfbeeld daarentegen zou beschermen tegen depressieve- en angstgevoelens (Franck & De Raedt, 2007). Daarnaast zou een positief zelfbeeld bij jongeren met angst of depressie positief effect hebben op de ouderlijke steun en de attitude van de jongeren jegens school (Asgeirsdottir, Gudjonsson, Sigurdsson, Sigfusdottir, 2010). Ook uit andere onderzoeken is gebleken dat een positief zelfbeeld een

beschermende factor is tegen de risico's van een stressvol leven, zoals (voor sommige mensen) het behoren tot een minderheidsgroep (Nguyen, Rawana & Flora, 2011; Orth, Robins & Meier, 2009). Mensen met een positief zelfbeeld hebben een betere copingsstrategie, waardoor zij beter kunnen omgaan met de consequenties van een stressvol leven (Orth, Robins & Meier, 2009). In het huidige onderzoek wordt gekeken naar de relatie tussen het zelfbeeld en emotionele problemen bij de Turkse, Marokkaanse en Nederlandse jongeren. Daarnaast wordt ook onderzocht of het zelfbeeld een buffer is voor ongunstige omgevingsfactoren; een lage sociaal- economische status.

Sociaal- economische status en emotionele problematiek

Een andere invloedrijke (omgevings-) factor voor emotionele problemen is de sociaal- economische status. In Nederland hebben de meeste allochtonen een lagere sociaal- economische status dan de autochtone Nederlanders (Dijkshoorn, Diepenmaat, Buster, Uitenbroek, & Reijneveld, 2000). Een lage sociaal- economische status kan stressvol zijn, omdat het vaak gepaard gaat met beperkingen op verschillende gebieden. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat stressvolle levensomstandigheden voorspellend kunnen zijn voor de ontwikkeling van psychische problemen (Carter, Garber, Ciesla & Cole, 2006; Waaktaar, Borge, Fundingsrud, Christie & Torgersen, 2004). Een lage sociaal economische status zou gepaard gaan met een ongunstige opvoedingsstijl, waarbij meer straf gegeven zou worden en minder toezicht op de kinderen wordt gehouden (McLoyd, 1990). Daarnaast zouden deze ouders minder betrokken zijn bij de leeractiviteiten van hun kinderen (Shonkoff & Phillips, 2000). Jongeren die opgroeien in een gezin met een lage sociaal economische status zouden ook minder aanspraak kunnen doen op materiële bezittingen ten goede van hun ontwikkeling, zoals educatieve spellen en boekjes (Bradley & Corwyn, 2002). Hierdoor hebben deze jongeren meer kans op problemen op school en de hiermee gepaarde gedragsproblemen (Battin-Person et al., 2000). Ook het opgroeien in een verstedelijkte leefomgeving met slechte leefbaarheid zou stressvol kunnen zijn en hiermee het risico op psychische problemen verhogen (Caracci, 2008). De meeste allochtonen hebben een lagere sociaal- economische status, waardoor de hoge prevalentie mentale problemen bij etnische minderheden onder meer hierdoor verklaard kan worden (Murad et al., 2003). Een interessante aansluiting hierop is het onderzoek van Chen, Langer, Raphaelson en Matthews (2004) waaruit is voortgekomen dat jongeren met een lage sociaal- economische status een neutrale situatie eerder als negatief interpreteren, ongeacht afkomst, met als gevolg meer stress, wat ook weer invloed heeft op de mentale gezondheid. Ook in Nederland lijkt een lage sociaal- economische status een verband te hebben met emotionele- en gedragsproblemen bij jongeren van 8 tot en met 16 jaar (Bradley & Corwyn, 2002; Van Oort, Van der Ende, Wadsworth, Verhulst & Achenbach, 2011). Kinderen die opgroeien in een milieu met een lage sociaal- economische status zouden meer blootgesteld worden aan onprettige en onvoorstelbare omstandigheden (Brady & Matthews, 2002). Een lage sociaal- economische status wordt vaak in verband gebracht met het beperkte emotionele functioneren van kinderen (Bradley & Corwyn, 2002).

Huidig onderzoek

In het huidige onderzoek is gekeken naar de relatie tussen intrapersoonlijke- en omgevingsfactoren en de ontwikkeling van emotionele problematiek bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren van 12 tot en met 18 jaar. In het onderzoek staan de vier hierna te noemen subvragen centraal: (a) Is er een verschil tussen Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongens en meisjes in de mate van emotionele problemen? Op basis van de inhoudelijke oriëntatie wordt verwacht dat Marokkaanse en Turkse jongeren meer emotionele problemen rapporteren dan Nederlandse jongeren en dat meisjes hier ook hoger op scoren dan jongens; (b) speelt leeftijd een rol in de mate van emotionele problemen? Verwacht wordt dat jongeren vanaf 15 jaar (tot en met 18 jaar) meer emotionele problemen rapporteren dan de jongere groep van 12 tot en met 14 jaar; (c) is de sociaal- economische status gerelateerd aan emotionele problemen binnen de drie groepen? Verwacht wordt dat er sprake is van een relatie waarbij een lage sociaal- economische status gerelateerd is aan meer emotionele problemen; en (d) is er een samenhang tussen het zelfbeeld en de sociaal- economische status en is deze samenhang gerelateerd aan emotionele problemen bij jongeren? Verwacht wordt dat er sprake is van een relatie waarbij het zelfbeeld bijdraagt aan de mate waarin de sociaal- economische status samenhangt met emotionele problemen bij de jongeren. Een positief zelfbeeld zou de relatie tussen een lage sociaal- economische status en emotionele problemen verzwakken en een negatief zelfbeeld zou deze relatie versterken.

Methode

Steekproef

De gegevens van dit onderzoek zijn afkomstig van 711 jongeren van 12 tot en met 24 jaar. Hiervan waren 325 meisjes (46%) en 386 jongens (54%). De jongeren waren gemiddeld 15.4 jaar oud ($SD = 1.65$), waarbij van 19 jongeren de leeftijd onbekend is. Van alle jongeren waren er 194 (27%) van Marokkaanse afkomst, 150 (21%) van Turkse afkomst, 221 (31%) van Nederlandse afkomst en 146 (21%) had een andere afkomst. Ongeveer 4% van de jongeren gaf aan in een gezin te leven met een lage sociaal- economische status, 66% met een gemiddelde sociaal- economische status en 30% met een hoge sociaal- economische status. Voor dit onderzoek zijn enkel de gegevens gebruikt van de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren van 12 tot en met 18 jaar. Voor de verdere analyses is uitgegaan van de steekproefkenmerken die weergegeven staan in Tabel 1.

Tabel 1. *Gegevens steekproef*

	<i>Marokkaanse jongeren</i>	<i>Turkse Jongeren</i>	<i>Nederlandse jongeren</i>
Totale steekproef	181	149	211
Gemiddelde leeftijd	15.27 (<i>SD</i> =1.32)	15.34 (<i>SD</i> =1.35)	15.35 (<i>SD</i> =1.51)
Meisjes	89	72	100
Jongens	92	77	111
Lage SES	10	4	4
Gemiddelde SES	139	114	120
Hoge SES	32	31	87

Meetinstrumenten

Emotionele problemen. Deze variabele werd met de Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) gemeten (Berkel, Crone, Neppelenbroek, Spijkers, & Vogels, 2006). De SDQ is een screeningsinstrument voor psychiatrische problemen en bestaat uit 25 items. Voor dit onderzoek werden de schalen ‘emotionele problemen’ en ‘problemen met leeftijdsgenoten’ (Goodman, Lamping & Ploubidis, 2010) gebruikt door deze samen te voegen tot één schaal. De items van de SDQ werden weergegeven als stellingen en gemeten met een likertschaal, variërend van ‘Niet waar’, ‘Een beetje waar’ en ‘Zeker waar’. Een voorbeelditem is: ‘Ik probeer aardig te zijn tegen anderen. Ik houd rekening met hun gevoelens’. De interne consistentie (Cronbach’s alpha) van het construct was .61.

Zelfbeeld. Dit construct werd gemeten met de Rosenberg Self- Esteem Scale (Rosenberg, 1965). Deze vragenlijst bestond uit 10 items, weergegeven als stellingen die betrekking hebben op het zelfbeeld. De stellingen werden gemeten met een likertschaal, variërend van ‘Helemaal mee eens’, ‘Mee eens’, ‘Mee oneens’ en ‘Helemaal mee oneens’. Een voorbeeld item is: ‘Soms denk ik dat ik niets waard ben’. De interne consistentie van de vragenlijst was .86.

Sociaal- economische status. Deze variabele werd gemeten met de Family Affluence Scale (FAS), bestaande uit vier items (Currie, Elton, Todd, & Platt, 1997). De eerste item was: ‘Hebben je ouders een auto?’, waarop geantwoord kon worden met ‘nee’, ‘ja, één’ of ‘ja, twee of meer’. De tweede item was: ‘Heb je een eigen slaapkamer?’, met de antwoordmogelijkheden ‘ja’ of ‘nee’. De derde item was: ‘Hoeveel computers hebben jullie thuis?’ en de vierde item: ‘Hoe vaak ben je in het afgelopen jaar op vakantie geweest met je ouders?’. Op item drie en vier kon geantwoord worden met ‘nul’, ‘één’, ‘twee’ of ‘drie of meer’. De interne consistentie van de FAS was .53.

Procedure

Het onderhavige onderzoek betrof een correlationeel onderzoek, waarmee gepoogd werd relaties tussen variabelen in beeld te brengen. De methode van het onderzoek betrof een screeningsfase waarbij scholieren tussen de 12 en 18 jaar op het VMBO en MBO een aantal vragenlijsten hebben

ingevuld. Hiervoor zijn de participanten aselekt geworven op scholen door heel Nederland. De scholen werden door de onderzoekers telefonisch of per mail benaderd en geïnformeerd over het onderzoek. Na instemming van de school werden er toestemmingsbrieven uitgedeeld voor toestemming van de scholieren zelf en hun ouders. De deelname aan het onderzoek was vrijwillig en geheel anoniem. Voor de data verzameling werd tijdens een lesuur digitale vragenlijsten ingevuld. Hierbij waren twee onderzoekers aanwezig en een leerkracht. Voor de participatie aan het onderzoek is geen onderscheid gemaakt in geslacht, leeftijd of etnische achtergrond.

Analyse methoden

Om na te gaan of er een significant verschil is in de gemiddelde mate van emotionele problematiek tussen Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren werd een éénweg variantie- analyse (ANOVA) uitgevoerd. Vervolgens werd een onafhankelijke *t*-toets toegepast om het verschil tussen jongens en meisjes te toetsen. De aannames bij deze analyse waren dat de steekproef aselekt getrokken is, de personen onafhankelijk zijn van elkaar, de afhankelijke variabele ‘emotionele problematiek’ normaal verdeeld is en dat er sprake is van gelijke varianties. De gelijkheid in varianties werd getoetst met de Levene’s test. Wanneer er geen sprake was van gelijke varianties binnen een specifieke groep, werd een Wilcoxon-Mann-Whitney toets toegepast.

Om na te gaan of er een verband is tussen leeftijd, afkomst en emotionele problematiek werd een tweeweg variantie analyse (tweeweg ANOVA) uitgevoerd. Hiervoor werd binnen de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse groep gekeken naar verschillen tussen jongeren van 12 tot en met 14 jaar en jongeren van 15 tot en met 18 jaar. Om te onderzoeken of het zelfbeeld en de sociaal- economische status in verband staan met emotionele problemen bij de algehele groep werd een multi-pele regressie toegepast waarbij gekeken werd naar de aanwezigheid van hoofdeffecten tussen het zelfbeeld en emotionele problemen en tussen de sociaal- economische status en emotionele problemen. Daarnaast werd gekeken naar interactie effecten tussen het zelfbeeld en de sociaal- economische status op emotionele problemen. Er zou sprake zijn van een modererend effect wanneer het zelfbeeld significant ($p < .05$) bijdraagt aan de voorspelling van emotionele problemen door de sociaal- economische status (Baron & Kenny, 1989). Voor deze toets werd gebruik gemaakt van de gemiddelde mate van het zelfbeeld en de gemiddelde sociaal- economische status. De gebruikte variabelen werden eerst gecentreerd door van elke individuele score het gemiddelde af te trekken. Vervolgens werd een tweeweg variantie analyse met covariaten (ANCOVA) toegepast om na te gaan hoe het verband tussen zelfbeeld, SES en emotionele problemen zich voordoet wanneer etniciteit wordt meegenomen. De aannames hierbij waren dat de variabelen normaal verdeeld zijn, er een lineaire verband is tussen de afhankelijke variabele en onafhankelijke variabelen, de variabelen gemeten zijn zonder errors en dat er sprake is van homoscedasticiteit. Voor deze laatste twee aannames werd gebruik gemaakt van residuenplots. Voor de statistische analyse werd een $\alpha = 0.05$ aangehouden.

Resultaten

In deze studie is onderzocht of er een relatie is tussen intrapersoonlijke- en omgevingsfactoren en de ontwikkeling van emotionele problemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren van 12 tot en met 18 jaar. In dit onderdeel worden de resultaten, verkregen uit de data- inspectie en de analyses, beschreven. Allereerst worden de resultaten van de data- inspectie beschreven, met hierin aandacht voor de algemene karakteristieken van de variabelen, de normaliteit van de verdelingen, uitbijters en missende waarden. Vervolgens worden de analyses van de statistische toetsen per hypothese beschreven.

Data- inspectie

In de data- inspectie werd allereerst gekeken naar de algemene karakteristieken van de variabelen. Voor de analyses werd enkel de data gebruikt van de Nederlandse, Marokkaanse en Turkse jongeren van 12 tot en met 18 jaar. Dit resulteerde in een *N* van 541. De algemene karakteristieken van de data staan weergegeven in Tabel 2. Hieruit is te leiden dat de meerderheid van de onderzoeksgroep een gemiddelde of een hoge SES rapporteerde en dat de spreiding hierin vrij groot is. Daarnaast valt het op dat het gemiddelde zelfbeeld van de onderzoeksgroep aan de hoge kant is. De gemiddelde leeftijd en gerapporteerde emotionele problemen zijn vrij gecentreerd.

Er werden geen missende waarden bij de variabelen geslacht, etniciteit en SES gevonden. Bij de variabelen leeftijd was er sprake van 11 missende waarden. Bij de variabelen emotionele problemen en zelfbeeld mocht binnen de subschalen slechts één missende waarde aanwezig zijn (bij beiden variabelen 10%) voordat deze meegenomen werd in de analyses. Dit resulteerde in een *N* van 536 (5 missende waarden) voor emotionele problemen en een *N* van 537 (4 missende waarden) voor de variabele zelfbeeld. De missende waarden waren, gezien de grootte van de steekproef, acceptabel (Field, 2013).

Tabel 2. *Algemene karakteristieken data*

	<i>N</i>	<i>M</i>	Min - Max	<i>SD</i>	Zscheefheid	Zgepiektheid
SES	541	13.22	7-18	2.03	-2.05	-2.79
Leeftijd	530	15.32	12-18	1.40	1.81	-1.51
Emotionele problemen	536	1.47	1-2.6	0.31	8.13	3.28
Zelfbeeld	537	3.04	1-4	0.62	-5.45	4.83

De normaliteit van de verdelingen werd geanalyseerd met behulp van de gestandaardiseerde scheefheid en gepiektheid en histogrammen. De verdelingen van SES en leeftijd benaderden zowel in de scheefheid als gepiektheid de normaliteit. De emotionele problemen en zelfbeeld waren niet

normaal verdeeld. Bij emotionele problemen was sprake van een positief scheve verdeling die naar rechts uitweek en die in de gepiektheid de normaliteit benaderde. De verdeling van de variabele zelfbeeld betrof een negatief scheve verdeling, scheef naar links en gepiekt. De data van dit onderzoek waren afkomstig van de normale populatie, waardoor het niet merkwaardig is dat de variabelen emotionele problemen en zelfbeeld niet normaal verdeeld waren. In de normale populatie toont de meerderheid weinig emotionele problemen en een positief zelfbeeld. Aangezien een normaal verdeling wel een aanname was voor de verdere analyses, werd gekeken naar de steekproefgroottes. Deze waren groot genoeg om aan te kunnen nemen dat de schending van normaliteit genegeerd kon worden (Field, 2013). Er was geen sprake van storende uitbijters.

Het verschil tussen Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongens en meisjes in de mate van emotionele problemen

Om na te gaan of er een verschil is tussen Turkse, Marokkaanse en Nederlandse jongeren op emotionele problemen werd een ANOVA toets toegepast. Uit de analyse is gebleken dat er een geen significant verschil was binnen de groepen ($F(2,533) = 0.45, p = .64$). Dit betekent dat de Turkse, Marokkaanse en Nederlandse jongeren even vaak emotionele problemen rapporteerden. Vervolgens werd binnen de drie bevolkingsgroepen naar het verschil gekeken tussen jongens en meisjes op emotionele problemen. Allereerst werd onderzocht of er verschillen tussen jongens en meisjes zijn in de algehele respondentengroep. De onafhankelijke t -toets wees uit dat er een significant verschil bestaat tussen jongens ($M = 1.43, SD = 0.30$) en meisjes ($M = 1.51, SD = 0.32$) op emotionele problemen ($t(534) = 2.95, p = .003$). Meisjes rapporteerden over het algemeen gemiddeld meer emotionele problemen dan jongens. Vervolgens werd per bevolkingsgroep apart bekeken of er significante verschillen waren op emotionele problemen tussen jongens en meisjes. Bij de Nederlandse jongeren was er sprake van een significant verschil tussen jongens en meisjes ($t(185.85) = -3.52, p = .001$), waarbij de Nederlandse meisjes ($M = 1.55, SD = 0.27$) gemiddeld meer emotionele problemen rapporteerden dan de Nederlandse jongens ($M = 1.40, SD = 0.35$). Er werd tevens een significant verschil gevonden tussen de Turkse jongens en meisjes ($t(146) = 2.06, p = .04$), waarbij de Turkse meisjes ($M = 1.54, SD = 0.31$) gemiddeld meer emotionele problemen rapporteerden dan de Turkse jongens ($M = 1.44, SD = 0.28$). Tussen de Marokkaanse jongens en meisjes werd geen significant verschil gevonden ($t(177) = 0.48, p = .63$), wat wil zeggen dat er binnen de Marokkaanse groep meisjes en jongens even vaak emotionele problemen rapporteerden. Tevens werd gekeken naar verschillen tussen de Nederlandse, Turkse en Marokkaanse meisjes. Uit de analyse bleek geen significant verschil tussen de meisjes ($F(3,317) = 2.15, p = .09$). Dit betekent dat de Turkse, Marokkaanse en Nederlandse meisjes even vaak emotionele problemen rapporteerden.

Leeftijd en emotionele problemen

Er werd een twee- weg variantieanalyse uitgevoerd om na te gaan of er een verband is tussen leeftijd, etniciteit en de mate van emotionele problemen. Voor deze toets werd de variabele leeftijd opgedeeld in twee categorieën; de jongeren groep (12 tot en met 14 jaar) en de oudere groep (15 tot en met 18 jaar). Het was bij deze toets ook belangrijk rekening te houden met de aanname van gelijke varianties. Wat betreft de samenhang tussen etniciteit en emotionele problemen, is al bij de vorige onderzoeksvraag gebleken dat er geen significante verschillen zijn tussen de etnische groepen op emotionele problemen. Om na te gaan of er een samenhang is tussen leeftijd en emotionele problemen werd een Wilcoxon-Mann-Whitney toets toegepast. De reden hiervoor was dat de varianties van de leeftijdsgroepen voor emotionele problemen significant van elkaar verschillen ($F(1,521) = 0.44, p = .03$). In deze analyse werd geen significante samenhang gevonden tussen leeftijd en emotionele problemen ($U = 28831.00, z = -.44, p = .66, r = -.02$). De jongere groep ($Mdn = 1.40$) en de oudere groep ($Mdn = 1.40$) rapporteerden gemiddeld even vaak emotionele problemen. Verder werd uit de twee- weg variantieanalyse ook geen interactie- effect gevonden tussen leeftijd en etniciteit op emotionele problemen, $F(2, 517) = 1.70, p = .18, \eta^2 = .007$, wat maakt dat er ook geen verschillen zijn tussen de jongere en de oudere groep op emotionele problemen binnen de drie etnische groepen (zie Tabel 3 voor de gemiddelde waardes per groep).

Tabel 3. *Gemiddelde emotionele problemen per groep*

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>p</i>
<i>Marokkaanse jongeren</i>				
12-14 jaar	56	1.39	0.28	.86
15-18 jaar	119	1.48	0.33	
<i>Turkse jongeren</i>				
12-14 jaar	43	1.46	0.31	.58
15-18 jaar	99	1.50	0.30	
<i>Nederlandse jongeren</i>				
12-14 jaar	66	1.50	0.25	.72
15-18 jaar	140	1.46	0.34	

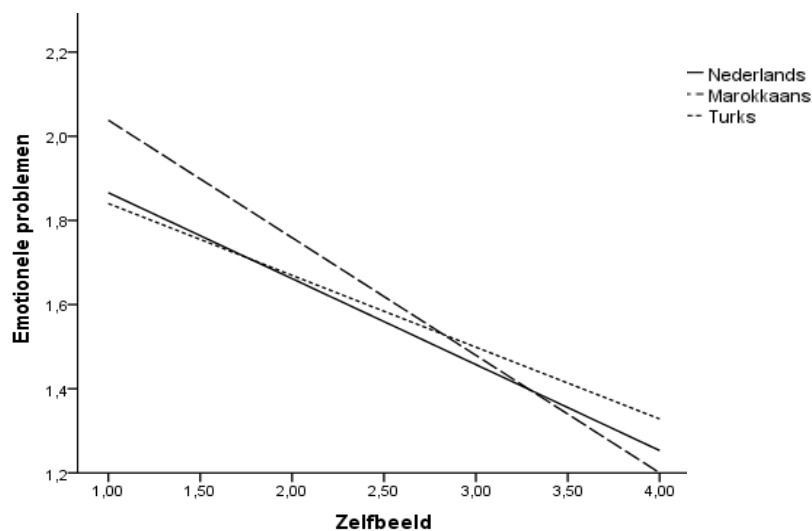
Relatie tussen het zelfbeeld en SES met emotionele problemen

Om na te gaan of er een relatie bestaat tussen het zelfbeeld en de SES van de jongeren met de mate waarin emotionele problemen worden gerapporteerd, werd een multiple regressie uitgevoerd. Hiervoor werden allereerst de waardes van de onafhankelijke variabelen (zelfbeeld en SES) gecentreerd en werd een interactieterm van deze twee variabelen aangemaakt. De gecentreerde variabelen en deze interactieterm werden opgenomen als voorspellende variabelen in het regressiemodel. Het

regressiemodel met emotionele problemen als onafhankelijke variabelen en zelfbeeld, SES en de interactie tussen het zelfbeeld en SES als voorspellende variabelen bleek significant, $R^2 = .19$, $F(3, 532) = 40.40$, $p < .001$. Dit maakt het betreffende regressiemodel bruikbaar voor de voorspelling van emotionele problemen bij de gehele steekproef. Echter, de sterkte van deze voorspellende waarde is zwak van karakter: 19% van de verschillen in de mate emotionele problemen binnen de steekproef kunnen voorspeld worden op basis van het zelfbeeld, SES en de interactie tussen deze twee variabelen ($R^2 = .19$). In Tabel 4 staan de gegevens afkomstig van de multiple regressie voor de totale groep vermeld. Uit de analyse bleek dat het zelfbeeld als enige variabele een significante voorspellende waarde had voor emotionele problemen ($t(536) = -10.79$, $p < .001$). Het betrof een vrij sterke correlatie ($r(536) = -.42$, $p < .001$), waarbij een laag zelfbeeld gepaard gaat met meer emotionele problemen (zie Figuur 1). De interactie tussen SES en het zelfbeeld bleek geen significante voorspeller voor emotionele problemen binnen de steekproef ($t(536) = 1.13$, $p = .26$). Dit betekent dat het zelfbeeld geen invloed heeft op de mate waarin de SES invloed heeft op de emotionele problemen.

Tabel 4. *Regressiemodel om emotionele problemen te voorspellen*

	Ongestandaardiseerde Coëfficiënten		Gestandaardiseerd coëfficiënten	<i>t</i>	<i>P</i>	<i>r</i>
	B	Std. meetfout	Beta			
(Constante)	1.47	.01		20.33	.000	
Zelfbeeld	-.21	.02	-.42	-10.79	.000	-.42
SES	-.01	.01	-.06	-1.61	.11	.05
Zelfbeeld*SES	.01	.01	.05	1.13	.26	.05

Figuur 1: Emotionele problemen in relatie tot het zelfbeeld

Relatie tussen etniciteit, het zelfbeeld, SES en emotionele problemen

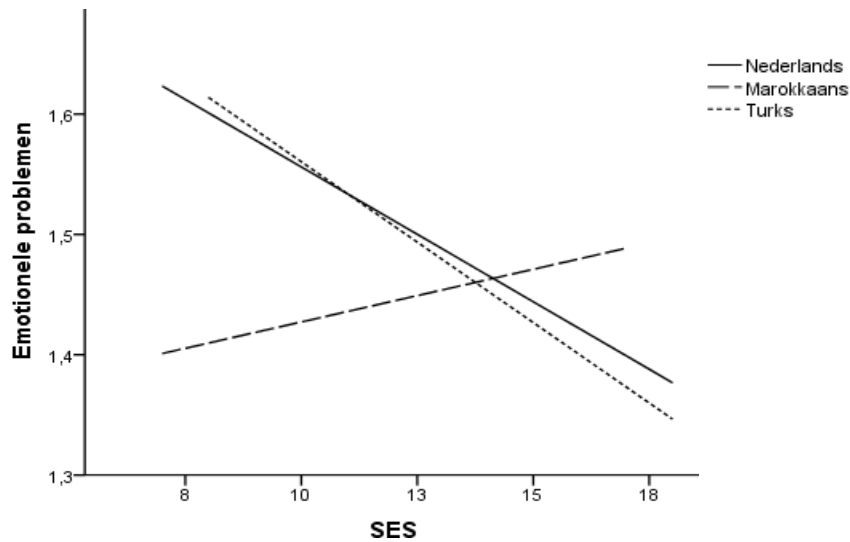
Allereerst werd door middel van een ANOVA onderzocht of de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren van elkaar verschillen in hun gerapporteerde zelfbeeld en SES. In deze analyse werd een significante samenhang tussen etniciteit en het zelfbeeld met $F(2,534) = 3.65$, $p = .03$, $\eta^2 = .09$, wat betekent dat er verschillen zijn tussen de groepen in het zelfbeeld. Uit de Post Hoc test (LSD test) bleek dat de Nederlandse jongeren ($M = 2.95$, $SD = 0.60$) gemiddeld een lager zelfbeeld rapporteerden dan zowel de Marokkaanse ($M = 3.10$, $SD = 0.60$) als Turkse jongeren ($M = 3.09$, $SD = 0.65$). Het gemiddelde zelfbeeld van de Marokkaanse en Turkse jongeren verschilde niet significant van elkaar, wat wil zeggen dat het zelfbeeld binnen deze groepen hetzelfde is. Er is tevens een significante relatie gevonden tussen etniciteit en het SES met $F(2,538) = 25.74$, $p = < 0.001$, $\eta^2 = .09$, wat betekent dat er ook groepsverschillen zijn in de gerapporteerde SES. Dezelfde Post Hoc test liet zien dat Nederlandse jongeren ($M = 13.96$, $SD = 1.90$) significant een hogere SES rapporteerden dan de Marokkaanse ($M = 12.63$, $SD = 2.0$) en Turkse jongeren ($M = 12.88$, $SD = 1.95$). Wederom verschilden de Marokkaanse en Turkse jongeren niet van elkaar in hun gerapporteerde SES.

Vervolgens werd met een ANCOVA onderzocht of er een relatie is tussen het zelfbeeld en SES met emotionele problemen voor de onderzoeksgroep (zie Tabel 5). Er werd geen hoofdeffect gevonden van etniciteit op emotionele problemen ($F(2, 526) = 0.82$, $p = .44$, $\eta^2 = .003$). De Nederlandse, Marokkaanse en Turkse jongeren rapporteerden even vaak emotionele problemen. Er werd wel een significant hoofdeffect gevonden van zelfbeeld op emotionele problemen met $F(1,526) = 116.85$, $p = < 0.001$, $\eta^2 = .18$. Het interactie-effect van het zelfbeeld en etniciteit op emotionele problemen was niet significant. Dit wil zeggen dat het zelfbeeld verband houdt met emotionele problemen, maar dat de etnische groepen hierin niet verschillen van elkaar.

Het hoofdeffect van SES op emotionele problemen was niet significant, wat erop duidt dat SES geen samenhang heeft met emotionele problemen. Het interactie-effect van etniciteit en SES op emotionele problemen was wel significant met $F(2,526) = 3.92$, $p = .02$, $\eta^2 = .02$. Dit wil zeggen dat wanneer de etnische groepen afzonderlijk worden bekeken er wel sprake is van een relatie tussen SES en emotionele problemen. Uit de Figuur 2 komt naar voren dat de Nederlandse jongeren ($R^2 = .02$) en de Turkse jongeren ($R^2 = .03$) meer emotionele problemen rapporteerden wanneer er sprake was van een lage SES. Bij de Marokkaanse jongeren is het tegenovergestelde zichtbaar; er zou meer sprake zijn van emotionele problemen als de SES hoger wordt ($R^2 = .003$).

Tabel 5. ANCOVA voor emotionele problemen

	<i>Df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Etniciteit	2	0.07	0.82	.44	.003
Zelfbeeld	1	9.25	116.82	.000	.18
SES	1	0.15	1.89	.17	.004
Etniciteit*zelfbeeld	2	0.19	2.42	.09	.009
Etniciteit*SES	2	0.31	3.92	.02	.015
Zelfbeeld*SES	1	0.04	.48	.49	.001
Error	526	0.08			

Figuur 2: Emotionele problemen in relatie tot SES.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was om de relatie tussen intrapersonlijke- en omgevingsfactoren en emotionele problemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren te belichten. De centrale onderzoeksvraag luidde als volgt: Is er een relatie tussen intrapersonlijke- en omgevingsfactoren en de ontwikkeling van emotionele problemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren van 12 tot en met 18 jaar? Zowel de sociaal- economische status als het zelfbeeld blijken verband te hebben met emotionele problemen. Daarnaast spelen etniciteit en het geslacht ook een rol.

Allereerst is gekeken naar het verschil tussen Turkse, Marokkaanse en Nederlandse jongeren in de mate van emotionele problematiek. Verwacht werd de Marokkaanse en Turkse jongeren meer emotionele problemen zouden rapporteren dan Nederlandse jongeren. Uit het huidige onderzoek is voortgekomen dat de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren even vaak emotionele problemen rapporteerden. Eerdere studies hebben aangetoond dat zowel Marokkaanse en Turkse jongeren meer emotionele problemen zouden ervaren dan de Nederlandse jongeren en dat vooral de Turkse jongeren

meer depressieve symptomen vertonen (Bengi-Arslan, Verhulst & Crijnen, 2002; Murad et al., 2003; Van Dijk et al., 2010; Stevens et al., 2003; Stevens et al., 2005; Ter Bogt et al., 2003). In contrast met voorgaande studies is uit het huidige onderzoek niet gebleken dat Marokkaanse en Turkse jongeren meer emotionele problemen rapporteren dan Nederlandse jongeren. De ‘migrantenparadox’ kan hier een verklaring voor bieden. Deze paradox refereert naar de ‘negatieve’ verwachtingen die mensen hebben van de ontwikkeling van allochtonen jongeren doordat deze vaak een lage sociaal-economische status hebben. Desondanks blijkt dat allochtone jongeren evengoed of soms wel beter presteren dan autochtonen jongeren (Sam, Vedder, Liebkiend, Neto & Virta, 2008). Verschillende factoren kunnen hieraan bijdragen; integratie met cultuurbehoud, de motivatie om de familie tevreden te stellen en een eigen identiteit (Van Geel, 2009). Mogelijkerwijs zijn er beschermende (culturele) factoren aanwezig bij de Marokkaanse en Turkse jongeren in de onderzoeksgroep, waardoor zij minder emotionele problemen rapporteren dan verwacht.

Er is vervolgens gekeken naar het verschil tussen jongens en meisjes in de mate van emotionele problematiek. In overeenstemming met de literatuur (Hankin, Mermelstein & Roesch, 2007; Mezulis et al., 2010; Nolen- Hoekseman, 2001; Stevens et al., 2003; Telzer & Fuligni, 2007) en conform de verwachting wijst het resultaat erop dat meisjes over het algemeen meer emotionele problemen rapporteren dan jongens. Binnenin de onderhavige onderzoeksgroep is eveneens een verschil gevonden tussen Turkse jongens en Turkse meisjes en tussen de Nederlandse jongens en Nederlandse meisjes. Turkse en Nederlandse meisjes rapporteren meer emotionele problemen dan Turkse en Nederlandse jongens, terwijl tussen de Marokkaanse jongens en meisjes geen verschil is gevonden in de mate waarin zij emotionele problemen rapporteren. Tussen de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse meisjes is geen verschil gevonden in de gerapporteerde emotionele problemen. Omdat uit alle bestudeerde onderzoeken is gebleken dat meisjes meer emotionele problemen ervaren dan jongens, lijkt de verklaring hiervoor methodologisch van aard. Uit het onderzoek van Stevens et al. (2005) is gebleken dat zowel Marokkaanse jongens als meisjes zichzelf lager scoorden op externaliserende gedragsproblemen dan de Turkse en Nederlandse jongeren en wellicht dat de Marokkaanse jongens en meisjes in het huidige onderzoek zichzelf ook systematisch lager scoorden op internaliserend probleemgedrag dan de andere groepen. De hedendaagse negatieve mediavorming omtrent Marokkanen kan hierin een rol spelen. Het kan namelijk zijn dat Marokkaanse jongeren hun problemen minder kenbaar willen maken om niet te voldoen aan het media imago dat heerst rondom de Marokkanen (Stevens et al., 2005). Daarnaast is in voorgaande studies beschreven dat Marokkaanse meisjes lager zouden scoren op internaliserend probleemgedrag dan Turkse meisjes (Stevens et al. 2005) en Nederlandse meisjes (Adriaanse et al., 2011). Mogelijkerwijs ervaren Marokkaanse meisjes over het algemeen minder emotionele problemen, waardoor er geen verschil is gevonden tussen de Marokkaanse meisjes en jongens.

Vervolgens is onderzocht of leeftijd samenhangt met emotionele problemen binnen de drie etnische groepen. Hiervoor is gekeken naar twee leeftijdsgroepen; namelijk 12 tot en met 14 jaar en 15

tot en met 18 jaar. Verwacht werd dat de jongeren vanaf 15 jaar meer emotionele problemen zouden rapporteren. Uit de resultaten is gebleken dat leeftijd niet samenhangt met emotionele problemen en dat de jongere groep even vaak emotionele problemen rapporteert als de oudere groep. Dit is in contrast met eerdere studies, waaruit is gebleken dat emotionele problemen zich vooral op oudere leeftijd lijken voor te doen (Rudolph, 2002; Stevens et al., 2003; Telzer & Fuligni, 2007). In veel onderzoeken wordt gesproken over psychische problematiek die zich veelal voordoet in de adolescentie fase. Het is echter niet altijd even duidelijk naar welke leeftijdscategorie er gerefereerd wordt. Wel zijn er onderzoeken waaruit is voortgekomen dat zich vanaf het 18^e levensjaar meer emotionele problemen voordoen en dat het verschil tussen jongens en meisjes dan nog meer zichtbaar wordt (Hankin, Abramson, Moffitt, McGee, Silva & Angell, 1998; Muzulis et al., 2010; Rudolph & Hammen, 1999; Telzer & Fuligni, 2007). Het kan zijn dat het verschil in leeftijden wel zichtbaar wordt, wanneer ook jongeren vanaf 18 jaar onderzocht worden.

Er is onderzocht of er een relatie bestaat tussen het zelfbeeld en de sociaal economische status en de mate van emotionele problemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren. Wanneer de gehele onderzoeksgroep wordt bekeken, blijkt er geen sprake te zijn van een relatie tussen de sociaal economische status en emotionele problemen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat er bij de betreffende onderzoeksgroep weinig sprake is geweest van een lage sociaal economische status, de meerderheid van de jongeren had een gemiddelde sociaal economische status. Hierdoor kan het zijn dat de samenhang tussen de sociaal- economische status emotionele problemen onvoldoende in beeld is gekomen. Wanneer de groepen afzonderlijk worden bekeken blijkt er wel een relatie te zijn tussen de sociaal- economische status en emotionele problemen. Nederlandse en Turkse jongeren rapporteren meer emotionele problemen wanneer de sociaal economische status lager wordt. Dit is conform voorgaande studies, waaruit is gebleken dat een lage sociaal economische status een risicofactor is voor het ontwikkelen van psychische problemen (Bradley & Crowyn, 2002; Carter et al., 2006; Murad et al., 2003; Van Oort et al., 2002). De resultaten van de Marokkaanse groep staan hier mee in contrast, omdat binnen deze groep het tegenovergestelde zichtbaar is: Marokkaanse jongeren rapporteren meer emotionele problemen als de sociaal economische status hoger wordt. Een hoge sociaal- economische status hoeft in het geval van de Marokkaanse jongeren niet direct een beschermende factor te zijn. Een mogelijke verklaring zou zijn dat in het geval van een hoge sociaal economische status de (beiden) ouders wellicht meer (buitenshuis) bezig zijn om deze hoge status te realiseren, met als gevolg dat zij minder emotioneel betrokken zijn bij de kinderen. Een hogere baan van de ouder(s) zou meer gepaard gaan met emotionele problemen (Schneiders et al. 2003). Voor Marokkaanse gezinnen zou het daarnaast kenmerkend zijn dat het binnen het gezin minder vanzelfsprekend is om de gevoelens en emoties te bespreken (Pels & De Haan, 2003). Dit zou kunnen verklaren waarom de eventuele afwezigheid van de ouders meer effect heeft op het emotionele welbevinden bij Marokkaanse jongeren dan bij andere etnische groepen.

In overeenstemming met de literatuur (Dubois et al., 1994; Franck & De Raedth, 2007; Orth, Robins & Meier, 2009) is er binnen de gehele onderzoeksgroep een samenhang gevonden tussen het zelfbeeld en emotionele problemen, waarbij de mate van emotionele problemen enigszins afneemt als het zelfbeeld toeneemt. Zoals uit voorgaande studies is gebleken, heeft het zelfbeeld een positieve invloed op de manier waarop wordt omgegaan met een stressvolle omgeving (Dubois et al. 1994; Nguyen, et al. 2011; Orth et al. 2009). Tussen de Marokkaanse, Turkse en Nederlandse jongeren is geen verschil gevonden in de mate waarin het zelfbeeld en emotionele problemen samenhangen. Zoals eerder benoemd zijn er mogelijk culturele factoren die bijdragen aan een positieve ontwikkeling bij allochtone jongeren (Van Geel, 2009), wellicht ook voor een sterk zelfbeeld. Welke culturele factoren een rol hebben gespeeld bij de onderzoeksgroep is onbekend. Mogelijk zijn de (onbekende) culturele factoren de reden waarom uit dit onderzoek niet is gebleken dat het zelfbeeld invloed heeft op de mate waarin de sociaal- economische status samenhangt met emotionele problemen.

Een interessant aspect van het huidige onderzoek is hoe het fenomeen ‘gedragsproblemen’ zich voordoet binnen de verschillende culturen. De concepties over normaal en abnormaal gedrag verschillen per cultuur (Cauce et al., 2002; Weisz, Suwanlert, Chaiyasit, Weiss, Walter & Anderson, 1988). Er kan gesproken worden van consensus over bepaalde ‘foutieve’ gedragingen, maar zeker ook over discrepanties met betrekking tot dit onderwerp. Een ingetogen, stille houding zou binnen de Nederlandse normen een indicatie kunnen zijn voor weinig zelfvertrouwen of hulpbehoevend, terwijl dit binnen andere culturen als een vorm van beleefdheid kan worden gezien en dus niet als problematisch wordt opgemerkt (Verhulp et al., 2013). Marokkaanse en Turkse ouders zouden problematisch gedrag van hun kinderen dan ook minder snel als psychologisch bestempelen (Verhulp et al., 2013). Dit is ook van de redenen waarom in bepaalde culturen emotionele problemen onderbelicht blijven. Wellicht dat de jongeren zelf andere definities geven aan bepaalde gedragsvormen en dat dit een rol speelt in de manier waarop zij hun eigen gedrag beoordelen.

Dit onderzoek heeft een aantal sterke en minder sterke kanten. Allereerst is de grootte van de steekproef gunstig. De drie etnische groepen waren bij benadering vrij gelijk verdeeld, alhoewel de Nederlandse groep het grootst was (211 respondenten) en de Turkse groep het kleinst (149 respondenten) en de Marokkaanse groep uit 181 respondenten bestond. De steekproef betreft jongeren van verschillende delen van Nederland, waardoor de generaliseerbaarheid meer gewaarborgd is. De beperkingen van het onderzoek zijn meer methodologisch van aard. Allereerst de vergelijkbaarheid tussen de drie etnische groepen. Doordat de steekproef jongeren betreft uit de Randstad en uit Zeeland met diens eigen kenmerken, zoals onder meer demografische- en wellicht acculturatie factoren, is de vergelijkbaarheid niet geheel betrouwbaar. Het kan namelijk zijn dat contextuele factoren een rol spelen in de beoordeling die de jongeren geven over het eigen gedrag. Een Marokkaanse jongere uit het zuiden van Nederland kan anders gericht zijn op de Nederlandse samenleving dan een Marokkaanse jongere uit de Randstad. Wellicht dat in de ene leefomgeving meer een gevoel van acceptatie wordt ervaren dan in de andere leefomgeving, waardoor jongeren van dezelfde etnische

achtergrond een andere beleving kunnen hebben van internaliserende problemen, mogelijk door de omgeving waar ze zich bevinden. In dit onderzoek is het niet duidelijk uit welke leefomgeving de jongeren afkomstig zijn. Voor vervolgonderzoek is het raadzaam om de steekproef op basis van meer gelijke achtergrondvariabelen te trekken. Een tweede limitatie van het onderzoek is dat er enkel gebruik is gemaakt van zelfrapportages. Het is niet duidelijk in hoeverre de jongeren gemotiveerd waren om de vragenlijst serieus in te vullen, eveneens zonder sociaal wenselijke antwoorden te geven. Om dit te voorkomen is aan de jongeren duidelijk uitgelegd wat het belang van het onderzoek is. Desondanks is niet duidelijk in hoeverre de jongeren de vragenlijsten serieus hebben ingevuld. Bij de analyses is rekening gehouden met systematische antwoordpatronen. Ten slotte lijkt het erop dat de omgevingsfactoren beperkt in beeld zijn gebracht. Hiervoor is de FAS gebruikt, bestaande uit een beperkt aantal items. Het verdient de aanbeveling om voor toekomstig onderzoek meer omgevingsfactoren (dan alleen de sociaal- economische status) mee te nemen. Te denken valt aan overige demografische kenmerken (woonplaats van de jongeren), familiale relaties, ouderlijke steun en gezinspathologie. Wanneer duidelijk is welke rol (verschillende) omgevingsfactoren spelen in de ontwikkeling van emotionele problemen, is het meer mogelijk gerichte aanbevelingen te geven voor preventieve maatregelen.

Concluderend komt uit dit onderzoek voort dat emotionele problemen niet zomaar ontstaan. Ondanks dat in de geestelijke gezondheidszorg het aandeel allochtonen achterblijft, tonen de cijfers dat het voorkomen van emotionele problematiek bij deze groep niet minder is. Dit onderzoek is een aanvulling op voorgaande studies en heeft aangetoond dat zowel het zelfbeeld als de sociaal- economische status in verband staan met emotionele problemen. Een aanbeveling naar de hulpverlening toe is dat het psychische welzijn van ook (kwetsbare) allochtonen serieus genomen moet worden. Het is voor hulpverleners van belang dat zij problematiek bij specifieke etnische groepen goed kunnen signaleren en hierop kunnen anticiperen. Een tweede aanbeveling is dat per etnische groep de contextuele factoren duidelijk in beeld gebracht moeten worden, zodat doelgericht geanticipeerd kan worden op culturele invloeden. Voor toekomstig onderzoek zou het verder raadzaam zijn om ouder- en leerkrachtrapportages te gebruiken om een meer waarachtig beeld te krijgen van de emotionele problematiek die zich voordoet onder jongeren.

Referenties

Adriaanse, M., Van Domburgh, L., Veling, W., Doreleijers, T.A.H. (2011). *Psychische problemen en stoornissen bij Marokkaans Nederlandse kinderen en jongeren. Eindrapportage van een onderzoek naar de aard en omvang van emotionele, gedrags- en andere psychische problemen en stoornissen en risico- en beschermende factoren bij Marokkaans Nederlandse kinderen en jongeren*. VU Medisch Centrum, Duivendrecht.

- Asgeirsdottir, B.B., Gudjonsson, G.H., Sigurdsson, J.F., & Sigfusdottir, I.D. (2010). Protective processes for depressed mood and anger among sexually abused adolescents: The importance of self-esteem. *Personality and Individual Differences* 49, 402–407
- Baldwin, S.A. & Hoffmann, J. P. (2002). The dynamics of self-esteem: A growth-curve analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 101–103
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator0 mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182
- Battin-Pearson, S., Newcomb, M. D., Abbott, R. D., Hill, K. G., Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (2000). Predictors of early high school drop-out: a test of five theories. *Journal of Education Psychology*, 92, 568-582.
- Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., & Crijnen, A.A.M (2002). Prevalence and determinants of minor psychiatric disorder in Turkish immigrants living in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37, 118–124
- Berkel, A. van, Crone, M.R., Neppelenbroek, S., Spijkers, E., Vellema, M. & Vogels, A.G.C. (2006). *Handleiding voor het gebruik van de SDQ binnen de jeugdgezondheidszorg*. Zutphen: Markant Congressen.
- Boden, J.M., Fergusson, D.M., & Horwood, L.J. (2008). Does adolescent self-esteem predict later life outcomes? A test of the causal role of self-esteem. *Development and Psychopathology*, 20 pp. 319–339
- Boelhouwers, K., & Van der Veldt, M. C. A. (2000). *Allochtone cliënten binnen de jeugdzorg in aantal. Een literatuurstudie*. Utrecht: NIZW.
- Bradley, R. H. & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status & child development. *Annual Review of Psychology*, 53, 371-399.
- Brady, S.S., & Matthews, K.A. (2002). The effect of socioeconomic status and ethnicity on adolescents' exposure to stressful life events. *Journal of pediatric Psychology*, 27, 575-583.
- Caracci, G. (2008). General concepts of the relationship between urban areas and mental health. *Current Opinion in Psychiatry*, 21, 385-390.
- Carter, J.S., Garber, J., Ciesla, J.A., & Cole, D. A. (2006). Modelling relations between hassles and internalizing and externalizing symptoms in adolescents: A four-year prospective study. *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 428–442
- Cauce, A.M., Domenech-Rodriguez, M., Paradise, M., Cochran, B.N., Shea, J.M., Srebnik, D. & Baydar, N. (2002). Cultural and contextual influences in mental health help seeking: a focus on ethnic minority youth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 44-55.
- Chen, E., Langer, D. A., Raphaelson, Y. E., & Matthews, K. A. (2004). Socioeconomic Status and Health in Adolescents: The Role of Stress Interpretations. *Child Development*, 75, 1039-1052.
- Crawford, T. N., Cohen, P., Midlarsky, E. & Brook, J. S. (2001). Internalizing Symptoms in

- Adolescents: Gender Differences in Vulnerability to Parental Distress and Discord. *Journal of Research on Adolescence*, 11, 95-118.
- Currie, C. E., Elton, R. A., Todd, J., & Platt, S. (1997). Indicators of socioeconomic status for adolescents: the WHO Health Behaviour in School-aged Children Survey. *Health Education Research*, 12(3), 385-397. doi: 10.1093/her/12.3.385
- Dijkshoorn, H., Diepenmaat, A.C.M., Buster, M.C.A., Uitenbroek, D., & Reijneveld, S.A. (2000). Socioeconomic status as explanation of differences in health between Moroccan and Dutch people (in Dutch). *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 78, 217–222.
- Dubois, L. D., Feiner, R. D., Sherman, M. D., & Bull, C. A. (1994) Socioenvironmental Experiences, Self- Esteem, and Emotional/Behavioral Problems in Early Adolescence. *American Journal of Community Psychology*, 22, 371- 397
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications Ltd, London, 171 172.
- Franck, E., & De Raedt, R. (2007). Self-esteem reconsidered: Unstable self-esteem outperforms level of self-esteem as vulnerability marker for depression. *Behavior Research and Therapy*, 45, 1531–1541.
- Goodman, A., Lamping, D. L., & Ploubidis, G. B. (2010). When to use broader internalizing and externalizing subscales instead of the hypothesized five subscales on the Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ): Data from British parents, teachers and children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38 (8), 1179-91.
- Hamilton, J.L., Stange, J.P., Abramson, L.Y., & Alloy, L.B. (2014). Stress and the Development of Cognitive Vulnerabilities to Depression Explain Sex Differences in Depressive Symptoms During Adolescence. *Clinical Psychological Science*, 1–13
- Hankin, B. L., Abramson, L. Y., Moffitt, T. E., McGee, R., Silva, P. A., & Angell, K. E. (1998). Development of depression from preadolescence to young adulthood: Emerging gender differences in a 10-year longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, 107, 128–140.
- Hankin, B. L., Mermelstein, R., & Roesch, L. (2007). Sex Differences in Adolescent Depression: Stress Exposure and Reactivity Models. *Child Development*, 78, 279 – 295.
- Janssen, M.M.M., Verhulst, F.C., Bengi-Arslan, L., e.a. (2004). Comparison of self-reported emotional and behavioral problems in Turkish immigrant, Dutch and Turkish adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 133-140.
- Janzing, C., Van den Berg, A., & Kruisdijk, A. (2003). *Handboek voor milieutherapie deel 2. Theorie en praktijk van de klinische psychotherapie*. Koninklijke van Gorcum BV, Assen, 5.
- McLoyd, V. G. (1990). The impact of economic hardship on black families and children: Psychological distress, parenting, and socio emotional development. *Child Development*, 61, 311-346.
- Mezulis, A. H., Funasaki, K. S., Charbonneau, A. M., & Shibley Hyde, J. (2010). Gender Differences

- in the Cognitive Vulnerability-Stress Model of Depression in the Transition to Adolescence. *Cognitive Therapy and Research*, 34, 501–513.
- Moksnes, U.K., Moljord, I.E.O., Espnes, G.A., & Byrne, D.G. (2010). The association between stress and emotional states in adolescents: The role of gender and self-esteem. *Personality and Individual Differences* 49, 430–435
- Murad, S.D., Joung, I.M.A., van Lenthe, F.J., e.a. (2003). Predictors of self-reported problem behaviors in Turkish immigrants and Dutch adolescents in the Netherlands. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 412-423.
- Nguyen, H., Rawana, J.S., Flora, D.B. (2011). Risk and Protective Predictors of Trajectories of Depressive Symptoms Among Adolescents from Immigrant Backgrounds. *Youth Adolescence*, 40, 1544–1558
- Nolen-Hoeksema, S. (2001). Gender differences in depression. *Current Directions in Psychological Science*, 10, 173–176.
- Orth, U., Robins, R. W., & Meier, L. L. (2009). Disentangling the effects of low self-esteem and stressful events on depression: Findings from three longitudinal studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 307–321.
- Pels, T. & De Haan, M. (2003). Continuity and change in Moroccan socialization: a review of the literature on socialization in Morocco and among Moroccan Families in the Netherlands. University of Utrecht, Verwey- Jonker Institute.
- Pilar Matud, M. (2004). Gender differences in stress and coping styles. *Personality and Individual Differences* 37, 401–415
- Reijneveld, S.A., Harland, P., Brugman, E., e.a. (2005). Psychosocial problems among immigrant and non-immigrant children; ethnicity plays a role in their occurrence and identification. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14, 145-152
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rudolph, K. D. (2002). Gender differences in emotional responses to interpersonal stress during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 30S, 3–13.
- Rudolph, K. D., & Hammen, C. (1999). Age and gender as determinants of stress exposure, generation, and reactions to youngsters: A transactional perspective. *Child Development*, 70, 660–677.
- Sam, D. L., Vedder, P., Liebkiend, K., Neto, F., & Virta, E. (2008). Immigration, acculturation and the paradox of adaptation in Europe. *European Journal of Developmental Psychology*, 5, 138-158.
- Schneiders, J., Drukker, M., van der Ende, J., Verhulst, F. C., van Os, J., & Nicolson, N. A. (2003). Neighbourhood socioeconomic disadvantage and behavioural problems from late childhood into early adolescence. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 57(9), 699-703.
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early*

- childhood development*. Washington, DC: National Research Council Institute of medicine.
- Sowa, H., Crijnen, A.A.M., Bengi-Arslan, L., & Verhulst, F.C. (2000). Factors associated with problem behaviors in Turkish immigrant children in the Netherlands. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 35, 177- 184.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T., Bengi- Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W.A.M., Crijnen, A.M.C. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in The Netherlands. Comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38, 576–585
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T.V.M., Vollebergh, W.A.M., Bengi- Arslan, L., Verhulst, F.C., Crijnen, A.M.C. (2005). Emotionele problemen en gedragsproblemen bij Marokkaanse, Turkse en Nederlandse 4- tot 18-jarigen in Nederland. *Tijdschrift voor psychiatrie*. 47 (11), 779-786.
- Telzer, E. H., & Fuligni, A. J. (2007). Positive Daily Family Interactions Eliminate Gender Differences in Internalizing Symptoms Among Adolescents. *Journal Youth Adolescence*, 42, 1498–1511.
- Ter Bogt, T., Dorsselaer, S., & Vollebergh, W. (2003). *Psychische gezondheid, risicogedrag en welbevinden van Nederlandse scholieren. HBSC-Nederland 2002*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Van Dale (2010). Allochtoon. Bekeken op 8 januari 2013 op:
<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=allochtoon&lang=nn>
- Van Dijk, T. K., Agyemang, C., De Witt, M. & Hosper, K. (2010). The relationship between perceived discrimination and depressive symptoms among young Turkish- Dutch and Moroccan- Dutch. *European Journal of Public Health*, 21, 477-483
- Van Geel, M. (2009) *Acculturation, adaptation and multiculturalism among immigrant adolescents in junior vocational education*. Universiteit Leiden
- Van Oort, F., V., A., Van der Ende, J., Wadsworth, M. E., Verhulst, F. C., & Achenbach, T. M., (2011). Cross-national comparison of the link between socioeconomic status and emotional and behavioral problems in youths. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46, 167–172
- Verhulst, E.E., Stevens, G.W.J., Van de Schoot, R. & Volleberg, W.A.M. (2013). Understanding ethnic differences in mental health service use for adolescents' internalizing problems: the role of emotional problem identification. *European Child Adolescent Psychiatry*, 22, 412-421.
- Vollebergh, W.A.M. (2003). Gemiste kansen. Culturele diversiteit en de jeugdzorg. *Kind en Adolescent*, 24, 209-221.
- Vollebergh, W.A.M., ten Have, M., Dekovic, M., Oosterwegel, A., Pels, T., Veenstra, R., De Winter, A., Ormel, H. & Verhulst, F. (2005). Mental health in immigrant children in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 489-496.
- Vonk, R. (2007). *Sociale psychologie*. Wolters- Noordhoff, Groningen/houten, 151
- Waaktaar, T., Borge, A.I.H., Fundingsrud, H.P., Christie, H.J., & Torgersen, S. (2004). The role of

stressful life events in the development of depressive symptoms in adolescence – A longitudinal study. *Journal of Adolescence*, 27, 153–163

Weisz, J.R., Suwanlert, S., Chaiyasit, W., Weiss B., Walter, B., & Anderson, W. (1988). Thai and American perspectives on over- and undercontrolled child behavior problems: exploring the threshold model among parents, teachers, and psychologists. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 601-609.